

Guilty Landscapes

Episode 1: Hangzhou

Soms vragen mensen me naar het hoe en waarom van een werk. Waarom praten als ik er voor heb gekozen vooral te communiceren met beelden? Om de meerduidigheid van een werk geen geweld aan te doen, heb ik besloten zelf iets vaker te zwijgen. Met de bezoeker die behoefte heeft aan duiding, deel ik graag teksten van anderen die ik las in het maakproces.

Bij *Guilty Landscapes* nodig ik je uit twee fragmenten te lezen van 'Kijken naar de pijn van anderen' (Regarding the Pain of Others, 2002) van Susan Sontag. Lees het niet als uitleg, maar als gedachten in de periferie van het werk, opgeschreven voordat het internet zich definitief meester had gemaakt van onze nieuwsvoorziening.

Dries Verhoeven

p.110-113

Aan onze beeldschermpjes – televisie, computer, palmtop – gekluisterd kunnen we surfen naar beelden en korte verslagen van rampen overal op aarde. Het lijkt alsof er veel meer van zulk nieuws is dan vroeger. Dat is waarschijnlijk een illusie. Het komt gewoon doordat het nieuws 'overall' wordt verspreid. En het lijden van sommige mensen is nu eenmaal veel belangwekkender voor een publiek (ervan uitgaand dat er kennelijk een publiek is voor lijden) dan dat van andere. Het feit dat nieuws over oorlog nu de hele wereld bereikt, betekent nog niet dat het vermogen om na te denken over lijden dat ver weg plaatsvindt zo sterk is toegenomen. In een modern leven – een leven waarin een overvloed van dingen onze aandacht vraagt – lijkt het normaal om ons af te wenden van beelden die ons een onaangenaam gevoel bezorgen. Als de nieuwsmedia meer tijd zouden besteden aan de details van het menselijk lijden als gevolg van oorlog en andere rampen, zou er nog veel vaker worden weggezappt. Maar dat de mensen minder reageren is waarschijnlijk niet waar.

Dat we niet volledig van streek raken, dat we ons kunnen afwenden, de bladzij omslaan, een ander programma opzoeken, doet niets af aan de morele waarde van zo'n aanval met beelden. Het is niet onze schuld dat we niet diep geschokt zijn, dat we niet genóeg lijden wanneer we die beelden zien. Ook verwacht niemand dat de foto iets verandert aan onze onwetendheid over de geschiedenis en de oorzaken van het lijden dat hij vastlegt en omkadert. Zulke beelden kunnen niet meer doen dan onze aandacht vragen voor de rationalisering die de gevestigde machten aandragen voor massaal lijden. Ze kunnen ons slechts vragen na te denken, te leren, te onderzoeken. Wie is de oorzaak van wat er op de foto is te zien? Wie is er verantwoordelijk voor? Is het te verontschuldigen? Was het te vermijden geweest? Gaat het om een toestand die we tot nu toe hebben geaccepteerd, maar die moet worden aangevochten? Dat alles met dien verstande dat morele verontwaardiging evenmin als mededogen een bepaalde aanpak kan voorschrijven.

De frustratie dat we niets kunnen veranderen aan wat de beelden laten zien, kan zich uiten in de beschuldiging dat het onfatsoenlijk is om naar zulke beelden te kijken of om zulke beelden op deze manier te verspreiden – vaak tussen reclames voor wasverzachters, pijnstillers en dure auto's in. Als we wel iets konden doen aan wat de beelden laten zien, zouden we die dingen misschien minder erg vinden.

Het verwijt is vaak dat beelden het mogelijk maken om van een afstand naar ellende te kijken, alsof er een andere manier zou bestaan om ernaar te kijken. Maar van dichtbij kijken – zonder tussenkomst van een beeld – is nog

steeds alleen maar kijken.

Soms wordt gezegd dat die beelden van gruwelen eigenlijk niet verschillen van een beschrijving van het kijken zelf. Kijken kost geen moeite; kijken vereist ruimtelijke afstand, kijken kan worden uitgeschakeld (we kunnen onze ogen sluiten, onze oren niet). Dezelfde eigenschappen waardoor de oude Grieken het gezicht als het uitmuntendste, het edelste van de zintuigen beschouwden, worden nu met een tekortkoming geassocieerd.

Het gevoel bestaat dat het aftreksel van de werkelijkheid dat de fotografie ons biedt moreel gezien niet door de beugel kan; dat we het recht niet hebben het lijden van anderen uit de verte te ervaren, ontdaan van zijn rauwe werkelijkheid; dat we een te hoge menselijke (of morele) prijs betalen voor de tot nu toe bewonderde eigenschappen van het zien: het afstand nemen van de agressie van de wereld, waardoor we vrijelijk kunnen observeren en selectief onze aandacht richten. Maar hiermee beschrijven we in feite de functie van de geest zelf.

Er is niets verkeerd aan om afstand te nemen en na te denken. Je kunt nu eenmaal niet tegelijkertijd nadenken en iemand slaan, zoals wel wordt gezegd.

p.97-98

(...) Mensen worden niet immuun voor wat ze te zien krijgen – als dat de juiste beschrijving is van wat er gebeurt – vanwege de *hoeveelheid* beelden die over ze wordt uitgestort. Wat het gevoel afstompt is de passiviteit. De gemoedstoestanden die men beschrijft als apathie, morele of emotionele verdoving, lopen over van de gevoelens. Gevoelens van woede en frustratie. Maar als we ons afvragen welke emoties dan gewenst zouden zijn, lijkt het te gemakkelijk om medeleven te kiezen. Het gevoel aanwezig te zijn bij het lijden van anderen, dat door beelden mogelijk wordt gemaakt, suggereert dat er een verbinding bestaat tussen de verre slachtoffers – die in close-up op het televisiescherm te zien zijn – en de bevoorrechte kijker. En dat is eenvoudig niet waar, het is opnieuw een mystificatie van wat we werkelijk vermogen. Als we mededogen voelen, kunnen we ons inbeelden dat we niet medeplichtig zijn aan de oorzaak van het lijden. Ons mededogen is zowel een brevet van onschuld als van onmacht. In dat opzicht kan het (al onze goede bedoelingen ten spijt) een irrelevante – om niet te zeggen ongepaste – reactie zijn. Het is onze taak om ons meegevoel met degenen die lijden onder een oorlog en een moorddadig politiek regime terzijde schuiven en na te gaan hoe onze voorrechten zich verhouden tot hun lijden, hoe ze – hoewel we daar liever niet bij stil staan – wellicht direct verband houden met hun lijden, zoals de rijkdom van enkelen de armoede van anderen kan betekenen. Voor deze taak leveren de pijnlijke, ontroerende beelden slechts een eerste vonk.

Festival SPRING in Utrecht toont de eerste episode van *Guilty Landscapes*. Andere episodes volgen in de zomer en het najaar: episode II > 05 - 17 juli, Foreign Affairs, Berlijn (DE) | episode III > 04 - 14 augustus, Theaterfestival Boulevard, 's-Hertogenbosch (NL) | episode IV > 22 - 30 oktober, MU / Dutch Design Week, Eindhoven (NL).

concept Dries Verhoeven **productie** Studio Dries Verhoeven **fotografie** Kevin McElvaney
in coproductie met SPRING Festival Utrecht (NL), Foreign Affairs Berlijn (DE), Theaterfestival Boulevard 's-Hertogenbosch (NL) en MU Eindhoven (NL).

Guilty Landscapes wordt mede mogelijk gemaakt door het Prins Bernhard Cultuurfonds / Het Zilveren Lint Fonds en VSBfonds, Fonds Podiumkunsten en de Gemeente Utrecht.